

УДК 331.484

Мичко М.В., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

МЕТЕДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОГО КОМФОРТУ НАСЕЛЕННЯ

Систематизовані тлумачення терміна "соціальний комфорт", переваги та недоліки методів його оцінювання вітчизняними та закордонними науковцями. Обґрунтоване власне тлумачення поняття та визначені основні критерії його дослідження.

Ключові слова: соціальний комфорт, соціальне самопочуття, соціально-економічне благо.

Систематизированные толкования термина "социальный комфорт", преимущества и недостатки методов его оценки отечественными и зарубежными учеными. Обоснованное собственное толкование понятия, определены основные критерии его исследования.

Systematized interpretation of the term "social comfort", the advantages and disadvantages of methods of assessment of domestic and foreign scholars. Reasonable interpretation of the term itself and the basic criteria for its research.

Останнім часом досить популярним напрямком соціально-економічних досліджень є якість життя населення. В публікаціях за даною темою часто можна зустріти таке поняття як “соціальний комфорт”. Проте, більшість науковців, активно оперуючи даним терміном, уникають тлумачення його змісту та, відповідно, критеріїв оцінювання.

Одні з перших досліджень комфорту можна знайти ще в працях М. Вебера. Соціальному комфорту свої праці присвячували такі вчені: Ю. Мосаєв, В. Піддубний, В. Головаха, Н. Паніна, М. Скворцова.

Тлумачення сутності соціального комфорту мають значні розбіжності у працях різних дослідників. Зокрема Ю. Мосаєв вважає, що поняття “соціальний комфорт”, слід розуміти як створення умов для можливості максимальної реалізації людини в суспільстві, тобто коли людина має потенційні можливості реалізації себе як особистості, її життя та безпосередня діяльність є соціально комфортними [1]. В. Піддубний наголошує, що “соціальний комфорт” – це бажані блага, які взагалі можуть стати предметом прагнень людини [2]. О. Клокова пов’язує соціальний комфорт з безпекою особистості [3], М. Скворцова – із станом затишку, зручності і задоволення, яке забезпечу-

ється сукупністю позитивних психологічних і фізіологічних відчуттів людини в процесі її трудової діяльності, відзначаючи, що соціальна комфортність проживання населення формується під впливом соціально-економічних умов [4].

Головним завданням даної статті є необхідність розкриття теоретичних аспектів соціального комфорту та визначення основних критеріїв його оцінювання в умовах зростаючого наукового інтересу та посилення соціальної конфліктності в суспільстві.

Водночас очевидно, що термін “соціальний комфорт”, утворений поєднанням двох понять “соціальний” та “комфорт”. Поняття “соціальний” має загальноприйняте тлумачення (від лат. *socialis* – громадський) і означає суспільний, громадський, той, що пов’язаний із життям і стосунками людей у суспільстві [5, С. 850]. Що до терміну “комфорт”, запозиченого з англійської мови, то етимологічно його зміст пов’язаний із благополуччям. В такому значенні він використовується за кордоном і досі. Так, в тлумачному словнику Скрібнер, “комфорт” означає стан благополуччя, задоволення тілесного бажання, свободи від болю або занепокоєння, підтримки під час лиха, в горі, у втісі та те, що дає або забезпечує все це [6, С. 200]. Аналогічний зміст у дане слово вкладають і автори Вебстерського словника: “комфорт” – розрада (під час втрати і т.д.), хтось або щось, що приносить вітху, благополуччя, задоволення, піклування про затишок своїх гостей, хтось або щось, що вносить свій внесок у благополуччя [7]. В нашій же енциклопедичній літературі зустрічається вужче розуміння терміну „комфорт”. Зокрема, в одному з популярних досі видань (Радянська енциклопедія), дане поняття пов’язано лише з соціально-побутовою сферою та фізіологією і трактується як сукупність побутових умов: благоустрій та затишок помешкань, соціальних установ, засобів сполучення та інших [8]. На сьогоднішній день комфортними ж називають і умови кредитування, і ціни в магазині, тому визначення “комфорту” у нашій літературі вимагає трансформації відповідно до нових сфер застосування. Проаналізувавши все вищесказане, пропонується таке тлумачення даного терміну: комфорт – це деякий індивідуальний набір фізичних та психологічних чинників, який необхідний для забезпечення затишку, зручності і благополуччя кожної окремої людини. У свою чергу, соціальний комфорт – це сукупність соціально-економічних благ, що забезпечує задоволення соціально-психологічних потреб кожної людини у суспільстві.

Ще одним дискусійним моментом є критерії оцінювання соціального комфорту. Так, російський науковець М.А. Скворцова виділяє наступні „параметри” дослідження [4]:

1. рівень життя;
2. якість освіти;
3. стан охорони здоров’я;
4. рівень розвитку культурної сфери;
5. доступність житла;

6. рівень загальної безпеки;

7. рівень інформатизації.

Погоджуючись із важливістю наведених критеріїв, можна, проте, відзначити, що більшість з них є загальними, що викликає дискусійність у методах їх оцінки. Так, з ціллю характеристики рівня життя використовується багато соціально-економічних показників, це і річне споживання продуктів харчування, одягу, взуття в розрахунку на людину і сім'ю, забезпеченість житловою площею, меблями, товарами довготривалого користування, предметами культурно-побутового призначення, окрім цього, забезпеченість населення школами, дитячими садками, рівнем медичного обслуговування, пунктами побутового обслуговування, пральнями, перукарнями, банями, їдальнями тощо. Сам автор пропонує визначати величину рівня життя співвідношенням нарахованої заробітної плати та прожиткового мінімуму, що є не придатним при порівнянні соціального комфорту різних країн. Адже кожна держава має свої особливості формування вартісної величини прожиткового мінімуму, та й диференціація населення за доходами – один з основних показників „рівня життя” – не врахована. Виникають проблеми і у чисельному визначенні якості освіти. У цьому випадку взагалі не прокоментовано, що розуміється під даним поняттям, адже це може бути і кількість навчальних закладів, і ліцензований обсяг набору студентів окремими ВНЗ, і частка працевлаштованих випускників тощо. Стан охорони здоров'я автор пропонує оцінювати на основі фінансування його державою в розрахунку на одну людину, що є загальноприйнятим. Рівень розвитку культурної сфери також названий як критерій соціального комфорту, проте автор знову не вказує, що розуміється під цим поняттям. Натомість досить детально аналізує такі критерії як “доступність житла” та “рівень загальної безпеки”. Доступність житла науковець пропонує досліджувати на основі порівняння даних про чисельність сімей (включаючи одинаків), які отримали житло або покращили свої житлові умови за рік та чисельності сімей (включаючи одинаків), які перебували на обліку в якості таких, що потребують житло на кінець року. Звичайно, коефіцієнт поліпшення житлових умов є досить ілюстративним у даному питанні, оскільки далеко не всі бажаючі змінити або придбати помешкання обліковуються, доцільно було б ще проаналізувати забезпечення загальною (житловою) площею одного жителя певного регіону, крім того - відсоткові ставки по кредитах на житло та показники розвитку житлово-комунальної інфраструктури. Що ж до “рівня загальної безпеки”, то науковець оцінює його на основі даних про кількість засуджених, їх кримінально-правової характеристики, що не відображає стан безпеки, хоча б тому, що не відомо, яка частка злочинів із загальної кількості розкрита, крім того, безпека особистості має й інші прояви, наприклад забезпеченість робочим місцем, що може охарактеризувати коефіцієнт безробіття та інше. І

останнім критерієм російський науковець називає “рівень інформатизації”, знову не вказуючи його характеристику.

Український дослідник Ю.В. Мосаєв пропонує для оцінювання соціального комфорту скористатися критеріями соціального самопочуття, виділеними російським дослідником Андрєєвим [9]. Серед них:

1. матеріальне становище;
2. можливість заробітку;
3. харчування;
4. житлово-комунальне обслуговування;
5. торговельне обслуговування;
6. побутове обслуговування;
7. соціальне обслуговування;
8. освіта;
9. дозвілля, культурний розвиток;
10. безпека життя;
11. життєві перспективи.

Автором докладно описано взаємозв'язок кожного критерію з поняттям соціального комфорту, проте наведені показники за якими їх варто аналізувати, а частина з них (наприклад 11-й) взагалі не піддаються числовому оціненню.

Отже, виникає потреба уточнення та деталізації основних критеріїв оцінки соціального комфорту. Оскільки, соціальний комфорт – це сукупність соціально-економічних благ, що забезпечує задоволення соціально-психологічних потреб кожної людини у суспільстві, критеріями оцінки „соціального комфорту” буде стан наступних благ регіону:

1. Матеріальне становище населення (що буде оцінюватися на основі відношення середньої заробітної плати населення регіону до середньої заробітної плати країни в цілому; при порівнянні соціального комфорту різних країн – до середньої заробітної плати певної частини світу, наприклад Європи).
2. Можливість працевлаштування (навантаження на одне вільне робоче місце, тобто відношення чисельності безробітних до кількості вакантних робочих місць регіону).
3. Умови відкриття бізнесу (даний критерій стає актуальним при порівнянні соціальної комфортності різних країн, оскільки в межах однієї, як правило, для більшості видів діяльності законодавчо встановлені однакові вартість, кількість процедур та витрати часу на відкриття власної справи. При цьому вартість для коректного порівняння для різних країн обчислюється не в абсолютних величинах, а у відсотках до душевого валового національного продукту, обрахованого в доларах США відповідно до купівельної спроможності національних валют).
4. Повноцінність харчування населення (за допомогою анкетного опитування різних категорій населення регіону варто визначити приблизну ка-

лорійність та різноманітність їжі, спожитої ними за добу, пам'ятаючи, що за оцінками Продовольчої й сільськогосподарської організації ООН (ФАО) і Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) середня норма харчування для однієї людини має становити 2300-2400 ккал на добу. Звичайно, цей показник може трохи варіюватись залежно від статі, віку, виду праці, а також природно-кліматичних умов та деяких інших факторів. Чітко виражене недоїдання настає тоді, коли цей показник падає нижче 1800 ккал, а очевидний голод – коли він проходить критичну позначку 1000 ккал на добу).

5. Медичне обслуговування (фінансування охорони здоров'я державою в розрахунку на одну людину; кількість лікарів усіх спеціальностей на 10 000 населення; кількість лікарняних ліжок на 10000 населення).
6. Екологічний стан (даний критерій варто аналізувати в розрізі наступних показників:
  - стан атмосфери – кількість викидів в атмосферне повітря т/км²;
  - забезпеченість водою – кількість прісної (питної) води на одного жителя (за нормою ООН країна, де на одну людину припадає менше 15 тис. кубометрів у рік, вважається водонезабезпеченою), крім того, ілюстративним показником стану водних ресурсів є величина скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі об'єкти;
  - накопичення твердих побутових відходів – кількість побутових відходів в м³ на душу населення;
  - наявність відходів I – III класів небезпеки – кількість небезпечних відходів у спеціально відведених місцях або об'єктах та на території підприємств регіону, величина їх утворення).
7. Доступність житла (забезпечення загальною (житловою) площею одного жителя певного регіону, вартість 1м² житлової площі).
8. Умови кредитування (у цьому пункті варто проаналізувати відсоткові ставки по основних видах кредитів).
9. Безпека (кількість скоєних злочинів на 100 тис. осіб, частка розкритих злочинів у загальній кількості; кількість засуджених за вироками судів на 100 тис. населення).
10. Доступність і якість освіти (кількість дитячих садочків, шкіл, вищих навчальних закладів; ліцензований обсяг прийому студентів ВНЗ відносно кількості населення регіону, окремо можна проаналізувати обсяг держзамовлення. При аналізі якості вищої освіти варто дослідити частку випускників ВНЗ, які працевлаштовані, зокрема працюють за спеціальністю).
11. Густина населення – рівень заселеності певної території, кількість постійного населення, що проживає на одиниці площі (як правило, на 1 км²);

12. Вартість житлово-комунального обслуговування (можна порівнювати як саму вартість комунальних послуг, так і їх величину відносно середньої заробітної плати в регіоні).
13. Показники розвитку житлово-комунальної сфери (кількість житлово-комунальних підприємств та організацій, які надають населенню послуги відповідного виду; кількість артезіанських свердловин, насосних станцій тощо).
14. Дозвілля (наявність парків, музеїв, театрів тощо).

На основі наведених критеріїв можна оцінювати соціальний комфорт того чи іншого регіону, що дасть змогу виявити актуальні проблеми території та розробити відповідні програми для їх вирішення. У подальших дослідженнях доцільним є об'єднання наведених критеріїв у певні блоки задля полегшення їх використання, а також виділення поняття „соціальний дискомфорт” та визначення, коли стан наведених критеріїв є комфортним, а коли дискомфорним.

1. Мосаев Ю. В. Особенности социального комфорта в краінах з патерналістичними цінностями соціальної сфери // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2007. – №36. 2. Піддубний В. Соціальний комфорт та поселенський статус: життєвий вибір // Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг.– К.:Інститут соціології НАН України, 2006. – С.74-78. 3. Клокова О. С. Социальные инновации в системе управления качеством высшего образования: социологический подход. Автореферат диссертации канд. соц. наук. –Уфа, 2007. – С. 22. 4. Скворцова М. А., Юрченкова Т. Г. Статистическое исследование социальной комфортности проживания населения в республике Мордовия [Электронное научное периодическое издание] // Системное управление. – 2008.– Выпуск 2. 5. Словник іншомовних слів / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. –К. : Довіра, 2000. – 1018 с. 6. Scribner Dictionary. – Mission Hills, 1986. – 1190 p. 7. New Websteris Dictionary and Thesaurus of the English language. – Danbury, CT, 1993. 8. Большая Советская Энциклопедия / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – Изд. 3-е. – М. : Советская Энциклопедия, 1973. – Т.12. 9. Мосаев Ю. В. Соціальне самопочуття та соціальний комфорт // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2009. – №4. – С. 109-116. 10. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку / за ред. Л. Маялківської. – К. : ВАІТЕ, 2007.

Рецензент: д.е.н., професор Гуменюк В.Я. (НУВГП)